

ДОСТАТНЄ МАТЕРІАЛЬНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ І ПРАЦІВНИКІВ СЛУЖБИ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ – ГАРАНТІЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ

Умаєв Б.Б.,

аспірант кафедри цивільно-правових
дисциплін і трудового права імені проф. О.І. Процевського
Харківського національного педагогічного
університету імені Г.С. Сковороди

Умаєв Б.Б. Достатнє матеріальне забезпечення військовослужбовців і працівників Служби безпеки України – запорука національної безпеки держави.

Працівники та військовослужбовці Служби безпеки України є рівноправними громадянами держави й мають повний обсяг прав та свобод, визначених міжнародними правовими нормами та відповідними конституційними засадами, серед яких важливе місце посідає право на соціальний захист, зокрема на матеріальне забезпечення. Водночас соціальний захист даної категорії працівників повинен не тільки компенсувати важкі умови праці та обмеження їх прав, які випливають з умов проходження цього виду служби, а й стимулювати професійне зростання, мотивувати їх до виконання своїх завдань на високому професійному рівні, самовіддано й максимально ефективно. Втім соціального захисту військовослужбовців і працівників Служби безпеки України, зокрема їх матеріальному забезпеченню приділяється наразі не достатньо уваги.

Мета статті розглянути актуальні питання матеріального забезпечення військовослужбовців і працівників Служби безпеки України.

Наголошено на важливості, не тільки в період війни, а й у мирний час, достатнього матеріального забезпечення для військовослужбовців та працівників Служби безпеки України, які є особливою категорією працівників, що здійснюють свою трудову діяльність від імені держави та задля реалізації її функцій. Хоча наразі й відбуваються динамічні зміни в законодавстві щодо грошового забезпечення даної категорії працівників, водночас мало уваги присвячено, зокрема розкриттю сутності грошового забезпечення, окресленню його мети та призначення, не висвітлюється зв'язок якості та обсягів грошового забезпечення з рівнем мотивації щодо якісного виконання обов'язків та багато інших проблемних, невирішених питань. Такі ж проблеми виникають і при призначенні та перерахунку пенсій військовослужбовців та працівників Служби безпеки України, водночас пенсії мають відпо-

відати гідному рівню життя таких пенсіонерів, належним чином забезпечувати їх у старості та у випадку втрати працездатності. Тому держава жодним чином не повинна ігнорувати питання матеріального забезпечення даної категорії працівників, оскільки це може позначитися на рівні національної безпеки держави.

Ключові слова: соціальний захист, матеріальне забезпечення, пенсійне забезпечення, грошове забезпечення, Служба безпеки України, реформування, працівники, військовослужбовці, держава, воєнний стан.

Umaiev B.B. Sufficient financial support for servicemen and employees of the Security Service of Ukraine is a guarantee of the national security of the state.

Employees and military personnel of the Security Service of Ukraine are equal citizens of the state and have the full range of rights and freedoms defined by international legal norms and relevant constitutional principles, among which the right to social protection, in particular to material support, occupies an important place. At the same time, the social protection of this category of workers should not only compensate for the difficult working conditions and restrictions on their rights that result from the conditions of this type of service, but also stimulate professional growth, motivate them to perform their tasks at a high professional level, selflessly and as efficiently as possible. However, not enough attention is currently paid to the social protection of servicemen and employees of the Security Service of Ukraine, in particular to their financial support.

The purpose of the article is to consider the actual issues of material support of servicemen and employees of the Security Service of Ukraine.

The importance, not only during wartime, but also during peacetime, of sufficient financial support for military personnel and employees of the Security Service of Ukraine, who are a special category of employees who carry out their work on behalf of the state and for the implementation

of its functions, is emphasized. Although there are currently dynamic changes in the legislation regarding financial support for this category of employees, at the same time, little attention is paid, in particular, to the disclosure of the essence of financial support, outlining its purpose and purpose, the connection between the quality and volume of financial support and the level of motivation regarding the quality performance of duties is not highlighted connections and many other problematic, unresolved issues. The same problems arise when assigning and recalculating pensions of servicemen and employees of the Security Service of Ukraine, at the same time, pensions must correspond to a decent standard of living of such pensioners, adequately provide for them in old age and in case of loss of working capacity. Therefore, the state should in no way ignore the issue of financial support for this category of workers, as this may affect the level of national security of the state.

Key words: social protection, material security, pension security, monetary security, Security Service of Ukraine, reform, workers, military personnel, state, martial law.

Постановка проблеми. Працівники та військовослужбовці Служби безпеки України є рівноправними громадянами держави й мають повний обсяг прав та свобод, визначених міжнародними правовими нормами та відповідними конституційними засадами, серед яких важливе місце посідає право на соціальний захист, зокрема на матеріальне забезпечення. Конституційний Суд України у рішенні від 20.12.2016 у справі № 1-38/2016 [1] сформулював правову позицію, згідно з якою в Конституції України виокремлюються певні категорії громадян України, що потребують додаткових гарантій соціального захисту з боку держави, до яких відносяться військовослужбовці і працівники Служби безпеки України. Оскільки, організаційно-правові й економічні заходи, які спрямовані на забезпечення належного соціального захисту таких громадян, пов'язані не з втратою працездатності, безробіттям або відсутністю достатніх засобів для існування, а особливістю виконуваних ними обов'язків щодо забезпечення найважливіших функцій держави. Зокрема, соціальний захист даної категорії працівників повинен не тільки компенсувати важкі умови праці та обмеження їх прав, які впливають з умов проходження цього виду служби, а й стимулювати професійне зростання, мотивувати їх до виконання своїх завдань на високому професійному рівні, самовіддано й максимально ефективно.

Загальновідомо, що соціальний захист військовослужбовців і працівників Служби безпеки України є прямим обов'язком держави з ураху-

ванням особливостей їх професійної діяльності, які здійснюють свою трудову діяльність від імені держави та задля реалізації її функцій. Втім сучасному стану соціального захисту військовослужбовців і працівників СБУ, зокрема їх матеріальному забезпеченню приділяється не достатньо уваги.

Стан дослідження. Слід зауважити, що соціальне забезпечення працівників досліджувалося багатьма вітчизняними вченими, серед яких: В. Андріїв, Н. Болотіна, М. Іншин, М. Дерев'яно, М. Клемпарський, О. Кучма, К. Мельник, О. Москаленко, П. Пилипенко, О. Процевський, С. Синчук, І. Сирота, Б. Сташків, О. Тищенко, Г. Чанишева, Л. Шумна, В. Щербина, М. Шумило, О. Ярошенко та ін. Водночас питання матеріального забезпечення військовослужбовців і працівників Служби безпеки України ще не було досліджено юристами-трудовамиками з урахуванням останніх змін чинного національного законодавства.

Мета статті розглянути актуальні питання матеріального забезпечення військовослужбовців і працівників Служби безпеки України.

Виклад основного матеріалу. Сьогодні перед світом постали нові виклики. Існують серйозні загрози як засадам міжнародної безпеки, так і основоположним правам людини. Українці відчувають це особливо гостро. Наша країна зазнала зовнішньої агресії. Сотні тисяч співвітчизників змушені були залишити свої домівки внаслідок окупації. Наявні повсюдні прояви насильства та порушень прав людини на тимчасово окупованих територіях. Проти України проводиться безпрецедентна підривна діяльність. Актуальними залишаються загрози масштабних кібератак, терористичних актів і диверсій. За таких непростих умов Україна послідовно захищає свої фундаментальні цінності – суверенітет і незалежність, демократію, верховенство права, територіальну цілісність, права і свободи громадян. Утвердження та забезпечення прав і свобод людини має бути не просто гаслом, а головним вектором державної політики. Адже найбільша цінність і сила нашої держави – її громадяни. Для обстоювання національних інтересів, забезпечення надійної безпеки держави, а відтак і кожного громадянина, Україні необхідний як динамічний розвиток економіки, так і боєздатні Збройні Сили, ефективна дипломатія, високопрофесійні спецслужби та правоохоронні органи. Саме тому відбувається реформа Служби безпеки України, яка має на меті створення динамічної, укомплектованої високопрофесійними фахівцями, забезпеченої сучасними матеріальними і технічними засобами спеціальної служби європейського зразка, спроможної ефективно виконувати покладені на неї завдання [2, с. 7], яка надасть спецслужбі дієві механізми для того, аби краще реагувати на загрози, які постають у сучасному світі. Зокрема,

успішно протистояти війні з боку російської федерації.

Одночасно з реформуванням на порядку денному має стояти й питання соціального захисту працівників, що мусить ґрунтуватися на наданні додаткових соціальних гарантій і прав та обумовлюватися специфікою й складністю професійної діяльності, наявністю великої кількості ризикових ситуацій. Водночас підвищення рівня соціального захисту працівників СБУ у процесі реформування неможливе без розуміння проблеми соціального захисту та його ролі в державі, яка має дбати про благо службовця і благо його сім'ї, надавати допомогу і захищати його в період трудової діяльності, гарантувати достатнє матеріальне забезпечення. Останнє має бути співмірним і відповідати займаній посаді, забезпечити працівникові можливість повністю присвятити себе роботі, оскільки лише фінансово незалежний службовець може самовіддано працювати на державу; сприятиме формуванню впевненості в гідному житті як під час службової діяльності, так і після завершення робочого періоду.

Актуальність питання матеріального забезпечення військовослужбовців констатована також у рішенні Ради національної безпеки і оборони України «Про Стратегію воєнної безпеки України» від 25.03.2021 [3], в якому РНБО України прямо та опосередковано пов'язала державну політику у воєнній сфері, сфері оборони і військового будівництва із забезпеченням належного рівня соціальної безпеки військовослужбовців, зокрема, й у частині їх матеріального забезпечення (ураховуючи їх грошове забезпечення). Як зазначає М. Шишлюк, система матеріального забезпечення є додатковим видом соціального захисту військовослужбовців, до якої входить грошове, житлове, речове, медичне і продовольче забезпечення [4, с. 283]. Тобто до матеріального забезпечення віднесено всі види забезпечення, які носять матеріальний характер та виражаються у конкретних виплатах, послугах, які мають чіткий зміст, наданні матеріальних цінностей для задоволення потреб військовослужбовців. С. Чимишенко також визначає види матеріального забезпечення військовослужбовців у складі системи їх соціального захисту та відносить до них грошове забезпечення, пенсійне забезпечення, компенсаційні виплати при службових переміщеннях та відрядженнях, грошові компенсації замість видів матеріального забезпечення, що надаються у натуральній формі (продовольчого, речового, житлового), страхові та інші виплати [5, с. 71].

Коротко проаналізуємо деякі з них. Так, одним із основних видів матеріального забезпечення названо грошове забезпечення. Відповідно до Закону України «Про Службу безпеки України», зокрема ст. 30 «Грошове забезпечення військо-

вослужбовців та оплата праці працівників Служби безпеки України» форми та розміри грошового забезпечення військовослужбовців Служби безпеки України встановлюються законодавством і повинні забезпечувати достатні матеріальні умови для комплектування Служби безпеки України якісним складом військовослужбовців, урахувати характер, умови роботи, стимулювати досягнення високих результатів у службовій діяльності [6].

Водночас, підтримаємо думку П. Коломоєць, який на підставі аналізу грошового забезпечення поліцейських зазначає, що «заробітна плата не відповідає тому рівню життя, який ми маємо. Грошове забезпечення не відповідає постійній динаміці цін, якості витрат праці з точки зору реальних потреб, професійно-кваліфікаційних характеристик, ступеня ризику для життя під час виконання службових обов'язків, а також не відповідає значимості для суспільства завдань, які покликана вирішувати Національна поліція». Як наголошує науковець, нерідко порушується принцип справедливої винагороди за працю з урахуванням складності і напруженості у вирішенні поставлених перед поліцією завдань, а отже, переконаний автор, розмір грошового забезпечення потрібно пов'язувати зі складністю і важливістю виконуваних ними завдань, рівнем кваліфікації та професійних якостей працівника. П. Коломоєць пропонує наступні напрями вдосконалення грошового забезпечення працівників Національної поліції: необхідність перегляду принципів та практики наявної системи грошового забезпечення, її подальшої оптимізації, підвищення ефективності витрат бюджетних коштів та забезпечення контролю за їх використанням, а також розроблення ефективної системи матеріального стимулювання [7, с. 48].

Ми повністю погоджуємося із тим, що рівень отриманої заробітної плати має співвідноситися із тими ризиками, які особа несе перебуваючи на службі, а також певними як особистісними якостями особи, її кваліфікацією, рівнем отриманих знань тощо. Грошове забезпечення має стати стимулом для подальшого розвитку особи, як у професійному рівні (шляхом підвищення кваліфікації, отримання нових знань, проходження певних курсів чи професійного навчання з того чи іншого питання), так і шляхом удосконалення особистісних якостей людини (переосмислення цінностей життя, виховання поваги до оточуючих, удосконалення мовленнєвої культури тощо). Всі ці чинники, на нашу думку, мають впливати на формування державної політики у сфері грошового забезпечення військовослужбовців та працівників Служби безпеки України. Вважаємо, окреслені науковцем напрями можуть бути застосовані й до військовослужбовців та працівників Служби безпеки України. Особливого зна-

чення, на нашу думку, варто приділити питанню здійснення контролю за цільовим використанням бюджетних коштів, які спрямовуються на забезпечення фінансового благополуччя Служби безпеки України в цілому.

Досліджуючи питання матеріального забезпечення військовослужбовців та працівників Служби безпеки України варто також зупинитися й на особливостях пенсійного забезпечення даної категорії працівників. Пенсія, як зазначає А. Колотік, є основним видом соціального забезпечення громадян у будь-якій державі, а її основне призначення в забезпеченні матеріальної підтримки громадян у разі настання соціальних ризиків (старості, інвалідності, втрати годувальника тощо). У той же час науковець визначає, що така матеріальна підтримка повинна забезпечувати людині гідне життя [8, с. 142]. Ми погоджуємося із наведеним вище, а ще вважаємо, що належний рівень отримуваної пенсії військовослужбовців та працівників Служби безпеки України має стати додатковим стимулом для розвитку служби та залучення до її лав високопрофесійних кадрів. Таким чином, питання пенсійного забезпечення таких осіб має співвідноситися із рівнем виконуваних ними завдань і функцій та враховувати ризики для життя.

Досліджуючи питання пенсійного забезпечення варто погодитися з думкою й Д. Кравцова, який наголошує на тому, що незважаючи на запроваджені керівництвом держави заходи, спрямовані на жорстку економію коштів та оптимізацію витрат Пенсійного фонду України, економічні проблеми держави, що тягнуть за собою інфляційні процеси, не дозволяють на належному рівні налагодити функціонування пенсійного забезпечення військових пенсіонерів. І справа навіть не в розмірі пенсійних виплат, а в складнощях, з якими стикаються колишні військові при призначенні, обчисленні та перерахунку пенсій. Зокрема, є проблеми з тлумаченням норм Закону України «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших категорій осіб» у частині перерахунку військових пенсій. Неоднозначне застосування судами різних ланок положень цього Закону призводить до порушення конституційних прав громадян [9].

Такі ж проблеми виникають і при призначенні та перерахунку пенсій військовослужбовців та працівників Служби безпеки України, а тому варто забезпечити єдиний підхід до розуміння сутності Закону України «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб» та розробити єдиний механізм його виконання. Пенсії військовослужбовців та працівників Служби безпеки України мають відповідати гідному рівню життя таких пенсіонерів, належним чином забезпечувати їх у старості та у випадку втрати працездатності.

Водночас деякі зміни у вирішенні зазначеного питання все ж відбуваються, зокрема слід констатувати, що на період дії воєнного стану з 24 лютого 2022 р. постановою Кабінету Міністрів України від 28.02.2022 № 168 «Питання деяких виплат військовослужбовцям, особам рядового і начальницького складу, поліцейським та їх сім'ям під час дії воєнного стану» [10] було запроваджено додаткове матеріальне забезпечення військовослужбовцям. Так, відповідно до Постанови на період дії воєнного стану військовослужбовцям Збройних Сил, Служби безпеки, Служби зовнішньої розвідки, Головного управління розвідки Міністерства оборони, Національної гвардії, Державної прикордонної служби, Управління державної охорони, Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації, Державної спеціальної служби транспорту, військовим прокурорам Офісу Генерального прокурора, особам рядового і начальницького складу Державної служби з надзвичайних ситуацій, співробітникам Служби судової охорони, особам начальницького складу управління спеціальних операцій Національного антикорупційного бюро та поліцейським, а також особам рядового і начальницького складу Державної кримінально-виконавчої служби, які несуть службу в органах і установах зазначеної Служби, що розташовані в межах адміністративно-територіальних одиниць, на території яких надається допомога в рамках Програми «єПідтримка», виплачується додаткова винагорода в розмірі 30 000 гривень щомісячно, а тим з них, які беруть безпосередню участь у бойових діях або забезпечують здійснення заходів з національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії, перебуваючи безпосередньо в районах у період здійснення зазначених заходів (у тому числі військовослужбовцям строкової служби), – розмір цієї додаткової винагороди збільшується до 100 000 гривень в розрахунку на місяць пропорційно часу участі у таких діях та заходах. Окрім цього, документ дозволить врегулювати порядок грошового розподілу одноразової допомоги у разі загибелі особи та визначення повного кола осіб, які мають право на одноразову грошову допомогу. Так, відповідно до Постанови сім'ям загиблих або тих, які впродовж року померли внаслідок поранення (контузії, травми, каліцтва), отриманого під час захисту Батьківщини у період дії воєнного стану із числа вказаних вище осіб виплачується одноразова грошова допомога в розмірі 15 млн гривень, яка розподіляється рівними частками на всіх отримувачів, передбачених у ст. 16-1 Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей». Також для забезпечення здійснення необхідних видатків на національну безпеку і оборону від початку воєнного нападу Росії Кабінетом Міністрів України було прийнято ряд рішень та спрямовано кошти

резервного фонду державного бюджету на потреби Збройних Сил України, інших військових формувань, правоохоронних та інших державних органів, залучених до виконання відповідних завдань щодо відсічі збройної агресії, зокрема: на забезпечення здійснення належних виплат грошового забезпечення військовослужбовцям СБУ – 1,45 млрд грн (рішення Уряду від 05.04.2022 №267-р).

З урахуванням викладеного, робимо висновок, що вже в перші дні війни держава все ж таки подбала про належне грошове забезпечення військовослужбовців та соціальних захист їх родин, і це заслуговує на схвалення. Адже матеріальне забезпечення даної категорії осіб є ключовим пріоритетом держави задля досягнення миру та збереження держави. Оскільки в умовах військової агресії російської федерації проти України, що переросла в повномасштабну війну, першочерговим завданням та обов'язком держави є забезпечення потреб оборони України.

Висновок. Підводячи підсумок вищевикладеному слід зазначити про важливість не тільки в період війни, а й у мирний час матеріального забезпечення військовослужбовців та працівників Служби безпеки України, які є особливою категорією працівників, що здійснюють свою трудову діяльність від імені держави та задля реалізації її функцій. Особливо сьогодні питання підвищення рівня соціального захисту військовослужбовців та працівників Служби безпеки України постає досить гостро, оскільки жодного разу не проводився системний аналіз їх матеріального забезпечення, не вивчалися мотиваційні чинники щодо якісного виконання ними своїх обов'язків, тощо. Хоча наразі й відбуваються динамічні зміни в законодавстві щодо грошового забезпечення військовослужбовців, водночас невиправдано мало уваги присвячено розкриттю сутності грошового забезпечення, окресленню його мети та призначення, та з огляду на це, вибудовуванню його найбільш оптимальної структури. Не висвітлюється також зв'язок якості та обсягів грошового забезпечення з рівнем мотивації військовослужбовців щодо якісного виконання своїх обов'язків. Більше того, не проведено належні й системні дослідження з приводу того, якими є загальновизнані стандарти такого грошового забезпечення та багато інших проблемних, невирішених питань. Такі ж проблеми виникають і в пенсійному забезпеченні військовослужбов-

ців та працівників Служби безпеки України. Тому держава жодним чином не повинна ігнорувати питання матеріального забезпечення даної категорії працівників, оскільки це може позначитися на рівні національної безпеки держави.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Рішення Конституційного Суду України від 20.12.2016 р. у справі № 1-38/2016. *Вісник Конституційного Суду України*. 2017. № 1. Ст. 5.
2. Стандарти забезпечення прав людини у діяльності Служби безпеки України навч. посіб. / за заг. ред.: С.С. Кудінова, Ю.Л. Белоусова. Київ: НА СБУ, 2019. 368 с.
3. Про Стратегію воєнної безпеки України : рішення РНБО від 25.03.2021 р. *Офіційний вісник України*. 2021. № 27. Ст. 1321.
4. Шишлюк М.О. Матеріальне забезпечення у зв'язку з необхідністю компенсації окремих видатків як додатковий вид соціального захисту військовослужбовців. *Трудове законодавство : шляхи реформування*. 2013. С. 281–283.
5. Чимишенко С.М. Бюджетний механізм фінансування особового складу Збройних Сил України: дис. ... канд. економ. наук: 08.00.08. Київ, 2011. 261 с.
6. Про Службу безпеки України: Закон України від 25.03.1992 № 2229-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 27. Ст. 382.
7. Коломоєць П.В. Шляхи удосконалення правового регулювання гарантій реалізації трудових прав поліцейських. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2016. Вип. 2. Ч. 3. С. 44–49.
8. Колотік А.С. До визначення поняття «спеціальні пенсії» працівників органів внутрішніх справ. *Право і Безпека*. 2009. № 4. С. 139–144.
9. Кравцов Д.М. Окремі питання правового регулювання перерахунку військових пенсій. *Право та інноваційне суспільство*. 2014. № 1(2). С. 53–59.
10. Питання деяких виплат військовослужбовцям, особам рядового і начальницького складу, поліцейським та їх сім'ям під час дії воєнного стану : постанова Каб. Міністрів України від 28.02.2022 № 168. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/168-2022-p#Text>.